

Alkoholiohjelma 2004–2007

Työväline alkoholihaittojen ehkäisyyn

Kannen kuva: ©Tarmo Koivisto

ISSN 1236-2123

ISBN 952-00-1660-0

Taitto: AT-Julkaisutoimisto Oy

Paino: Suomen Printman Oy, Hyvinkää 2005

Tavoitteet

Julkisen alkoholipolitiikan tavoite on haittojen ehkäisy ja vähentäminen. Koska alkoholin kulutus Suomessa on jo pitkään ollut kasvussa, on lähivuosina olennaisen tärkeää

- vähentää alkoholin lasten ja perheiden hyvinvoinnille aiheuttamia haittoja
- vähentää alkoholin riskikäyttöä ja siitä aiheutuvia haittoja
- kääntää alkoholijuomien kokonaiskulutus laskuun.¹

Alkoholiohjelma 2004–2007 on työväline haittojen ehkäisyn kehittämiseen. Alkoholiohjelma koostuu toiminnan suuntaviivoista ja sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimasta laajapohjaisesta yhteistyöstä.²

Keinot

Alkoholihaittojen vähentämisessä on monia toimintalinjoja. Kun voimavarat ovat rajalliset, ne kannattaa keskittää hyväksi todettuihin ja toisiaan tukeviin keinoihin.³

Alkoholiohjelmassa 2004–2007 painotetaan seuraavia toimintalinjoja:

Vanhempien alkoholinkäytön aiheuttamien haittojen ehkäisy:

- vanhemmuuden tukeminen
- tiedotus haitoista ja avun saannin mahdollisuuksista
- perheväkivallan ehkäisy
- lastensuojelun toimintaedellytysten varmistaminen.

1 Valtioneuvoston periaatepäätös alkoholipolitiikan linjauksista. STM:n esitteitä 2003:6.

2 Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtökohdat 2004. STM:n julkaisuja 2004:7.

3 Alkoholipolitiikan kuluttajaopas. STM:n esitteitä 2004:6.

Nuorten alkoholinkäytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisy:

- vanhempien, koulun, nuorisotoimen, järjestöjen ja elinkeinon yhteistyö
- alkoholijuomien saatavuuden rajoittaminen ja nuoria tukeva toiminta
- alkoholimainonnan rajoittaminen
- päihdekasvatus.

Yksittäisistä alkoholin käyttökerroista aiheutuvien haittojen ehkäisy:

- häiriöiden ja väkivallan ehkäisy yleisillä paikoilla
- myynti- ja anniskelurajoitusten noudattaminen
- enemmän vastuullisuutta alkoholin tarjoamiseen
- liikennejuopumuksen ehkäisy
- vapaa-aikaan ja työturvallisuuteen liittyvien riskien vähentäminen.

Pitkäaikaisesta riskikäytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisy:

- alkoholinkäytön riskien arviointi osaksi terveydentilan arviointia
- riskiryhmiin kuuluvien neuvonta ja varhainen puuttuminen
- päihdehoidon kattavuus, saatavuus ja laatu
- riskikäyttöä, riskien arviointia ja alkoholinkäytön omaehtoista rajoittamista koskeva tiedotus.

Mitä vähemmän alkoholia käytetään, sitä vähäisemmiksi jäävät yksilöiden, perheiden ja yhteiskunnan kokemat haitat. Erityisiin riskeihin ja haittoihin kohdennetut toimet menettävät tehoaan, jollei koko väestön alkoholinkulutusta hillitä.

Kokonaiskulutukseen vaikutetaan

- alkoholiverotuksella
- säilyttämällä viinien ja väkevien vähittäismyynti Alkon tehtävänä
- tehostamalla alkoholilupahallinnon ja -valvonnan panosta hyvinvointia ja elinympäristöä heikentävien haittojen ja häiriöiden vähentämisessä.

Periaatteet

Alkoholiohjelmaan 2004–2007 liittyvää työtä ohjaa neljä keskeistä periaatetta: paikallisuus, vaikuttavuus, hyväksyttävyyys ja kumppanuus.

Vaikuttavuus

Toiminta rakentuu toimiviksi todettujen keinojen varaan ja toiminnan laatua kehitetään jatkuvasti.

Kumppanuus

Toiminta rakentuu valtiovallan, kuntien, järjestöjen ja elinkeinon yhteistyöstä.

Paikallisuus

Toiminnan tavoitteena on edistää ihmisten hyvinvointia ja kehittää elinympäristöjä alkoholihaittoja ehkäiseviksi.

Hyväksyttävyyys

Tavoitteilla ja keinoilla tulee olla väestön tuki – tukea voidaan saada julkisen keskustelun kautta.

Alkoholiohjelma 2004 – 2007

Alkoholipolitiikan tavoite: haittojen ehkäisy ja vähentäminen

Lasten, nuorten ja perheiden kokemat haitat

- Vanhempien kasvatustehtävän tukeminen
- Perheväkivallan ehkäisy
- Lastensuojelun toimintaedellytysten varmistaminen
- Ikärajojen valvonta
- Paikalliset yhteistyömallit
- Päihdekasvatus
- Mainonnan rajoitukset

Riskikäytöstä aiheutuvat haitat

- Häiriöiden ja väkivallan ehkäisy
- Anniskelun ja myynnin vastuullisuus, omavalvonta ja valvonta
- Turvallisuus liikenteessä, työssä ja vapaa-aikana
- Riskien arviointi
- Alkoholinkäytön omatoiminen hallinta
- Mini-interventio
- Tarpeenmukaiset hoitopalvelut

Kokonaiskulutus laskuun

- tavoitteena kaikkien haittojen vähentäminen
- kohdennetut toimet eivät riitä, jos kulutus yhä kasvaa

- Viinien ja väkevien myynti Alkon vastuulla
- Oluen ja siiderin myynnin lupajärjestelmä
- Anniskelun lupajärjestelmä
- Alkoholivero hillitsee edelleen kulutusta

Valtionhallinnon, kuntien, kirkkojen, järjestöjen ja elinkeinon kumppanuus

- Kumppanit osallistuvat yhteistyöhön omin tavoittein ja toimintasuunnitelmin
- Sosiaali- ja terveysministeriö koordinoi ja tukee yhteistyötä

Tavoitteena myös

- Yhteistyön laajentaminen ja syventäminen
- Toiminnan rakenteiden vahvistaminen
- Haittojen ehkäisyn kokonaisuuden jäsentyminen
- Selkeät tavoitteet, tuloksellisuuden seuranta, laadun jatkuva parantaminen

Toimijat

Alkoholihaitat läpäisevät koko yhteiskunnan. Monet yhteiskunnan toimijat voivat ratkaisullaan ja toimintalinjoillaan vaikuttaa alkoholihaittoja vähentävästi. Alkoholiohjelma 2004–2007 kokoaa yhteen merkittävän osan alkoholihaittojen ehkäisemiseksi tehtävästä työstä.

Alkoholiohjelman tavoitteet ja toimintalinjat ohjaavat valtionhallintoa alkoholikysymyksissä.

Muut toimijat liittyvät yhteistyöhön **kumppanuussopimusten** kautta. Yhteistyöllä edistetään tavoitteiden saavuttamista. Kumppanit ottavat vastuun alkoholihaittojen vähentämisestä ja ehkäisemisestä omalla alallaan ja määrittelevät työnsä konkreettiset tavoitteet.

Alkoholiohjelmaan voi liittyä koko ohjelmakauden ajan. Vuoden 2004 lopussa kumppaneita oli runsaat sata:

- noin 60 kansalaisjärjestöä
- evankelis-luterilainen kirkko, ortodoksinen kirkko, Suomen vapaa-kristillinen neuvosto
- sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisia järjestöjä
- alkoholielinkeinojen ja alan työntekijöiden järjestöjä
- työmarkkinoiden keskusjärjestöt
- noin 20 kuntaa.

Kunnat

Kunnat ovat alkoholihaittojen ehkäisyssä avainasemassa, koska ne vastaavat sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen järjestämisestä. Kunnat myös tekevät ehkäisevää päihdetyötä useissa hallintokunnissaan.

Alkoholiohjelma 2004–2007 tarjoaa kunnille suuntaviivoja paikallisen päihdetyön kehittämiseen. Päihdetyö tulisi nähdä kokonaisuutena, johon kuuluvat ehkäisevä päihdetyö, päihdepalvelut sekä kunnan mahdollisuudet vaikuttaa alueellaan alkoholin myyntiin ja anniskeluun. Päihdetyön kehittäminen edellyttää laajapohjaista yhteistyötä ja keskeis-

ten toimijoiden riittävää resursointia. Ehkäisevässä päihdetyössä samoin kuin päihdehuollon erityispalveluiden järjestämisessä kannattaa varsinkin pienissä kunnissa harkita seudullista yhteistyötä.

Alkoholiohjelmaan kumppanuussopimuksella liittyvät kunnat sitoutuvat päivittämään päihdestrategiansa ja laatimaan alkoholiohjelmaan liittyvän konkreettisen toimintasuunnitelman lähivuosille. Kunnanvaltuusto tai toimivaltainen lautakunta päättää kumppanuudesta.

Prosessi

Tehokas alkoholihaittojen ehkäisy edellyttää pitkäjänteisyyttä, suunnitelmallisuutta ja kokonaisvaltaista lähestymistapaa. Alkoholiohjelma 2004–2007 on työkalu, joka ohjaa alkoholihaittoja ehkäisevää työtä. Keskeiset työtavat arvioidaan ja niitä kehitetään arvioinnin perusteella.

Tavoitteena on vakiinnuttaa valtionhallinnon, kuntien, järjestöjen ja muiden kumppanien alkoholihaittoja ehkäisevään työhön entistä kokonaisvaltaisempi ja kestävämpi toimintamalli. Alkoholiohjelman kautta laajennetaan ja syvennetään yhteistyötä, vahvistetaan toiminnan rakenteita, levitetään hyviä käytäntöjä ja kehitetään toimintaa aiempaa jäsentyneemmäksi kokonaisuudeksi.

Alkoholiohjelman kumppanit sitoutuvat asettamaan alkoholihaittoja vähentävälle työlle selkeät tavoitteet ja seuraamaan työn tuloksellisuutta.

Tuloksellisuuden arviointi palvelee toiminnan jatkuvaa kehittämistä.

Sosiaali- ja terveysministeriö kokoaa alkoholinkulutuksen ja alkoholihaittojen kehityksestä ja alkoholiohjelman aikana tehtävästä työstä **välitarkastelun**, joka annetaan eduskunnalle osana hallituksen sosiaali- ja terveystiedotuksesta keväällä 2006. Välitarkastelu palvelee alkoholiohjelman jäljellä olevan toimintakauden suuntaviivojen täsmentämistä ja toiminnan kehittämistä.

Rahoitus

Valtion talousarvioon sisältyy määrärahoja alkoholihaittojen ehkäisyyn. Alkoholiohjelmaan 2004–2007 liittyneet kumppanit työskentelevät alkoholihaittojen vähentämiseksi omilla aloillaan omien voimavarojensa mukaisesti.

Alkoholihaittoja ehkäisevään työhön voi hakea hanketukea seuraavista määrärahoista:

▪ Valtionavustukset sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämishankkeille	<i>Kunnat</i>
▪ Terveyden edistämisen määrärahat	<i>Kunnat ja järjestöt</i>
▪ Raha-automaattiyhdistyksen avustukset	<i>Järjestöt</i>

Rakenteet

Alkoholiohjelma 2004–2007 tukeutuu nykyisiin yhteistyön rakenteisiin. Ohjelman organisaatio tukee yhteistyötä ja korostaa kaikkien osapuolten vastuuta yhteisestä tavoitteesta vähentää alkoholihaittoja.

Päävastuu alkoholiohjelmaan liittyvän työn ohjauksesta ja koordinoinnista on sosiaali- ja terveysministeriöllä. Ministeriöiden välisen tiedonvaihdon ja yhteistyön tehostamiseksi järjestetään yhteyshenkilöiden työkokouksia. Alkoholiohjelman **ohjausryhmä** seuraa ja arvioi keskeisten tavoitteiden toteutumista. Ohjelmaan liittyvän paikallisen, alueellisen ja valtakunnallisen toiminnan yhteensovittamisesta vastaa **koordinaatioryhmä**. Alueellisella tasolla koordinoituvastuu on **lääninhallituksilla**.

Sosiaali- ja terveysministeriö tukee kumppanien alkoholiohjelmaan liittyvää toimintaa välittämällä tietoa ja hyviä käytäntöjä, tuottamalla materiaalia ja edistämällä kumppanien yhteistoimintaa. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa toiminnan koordinointiin ja tukemiseen tarvittavista henkilö- ja toimintaresursseista.

Alkoholiohjelman julkaisut

- *Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtökohdat 2004*
STM:n julkaisuja 2004:7 (171 s.)
- *Alkoholprogrammet 2004–2007. Utgångspunkter för samarbetet 2004*
SHM:s publikationer 2004:18 (176 s.)
- *Valtioneuvoston periaatepäätös alkoholipolitiikan linjauksista*
STM:n esitteitä 2003:6 (12 s.)
- *Statsrådets principbeslut om riktlinjerna för alkoholpolitiken*
SHM:s broschyrer 2003:6 (12 s.)
Periaatepäätös on saatavana myös englannin, viron ja venäjän kielellä.
- *Alkoholipolitiikan kuluttajaopas*
STM:n esitteitä 2004:6 (24 s.)
- *Alkoholihaitat työelämässä. Työmarkkinoiden keskusjärjestöjen toimenpiteet ja suunnitelmat alkoholihaittojen ehkäisemiseksi 2004.*
STM:n selvityksiä 2004:19 (40 s.)
Saatavana sähköisenä osoitteessa www.alkoholiohjelma.fi
- *10 henkilökohtaista kysymystä alkoholinkäytöstä*
STM:n esitteitä 2004:3 (4 s.)
- *10 personliga frågor om ditt alkoholbruk*
SHM:s broschyrer 2004:3 (4 s.)

Maailman terveysjärjestön AUDIT-testiin pohjautuva kysymyslomake on tarkoitettu alkoholinkäytön riskien itsearviointiin apuvälineeksi ja sopii käytettäväksi myös mini-intervention yhteydessä.

- *Terveysteksi! Kysy alkoholinkäytöstä.*
STM:n esitteitä 2004:12 (6 s.)
- *Slå ett slag för hälsan! Ställ frågor om alkoholbruket.*
SHM:s broschyrer 2004:12swe (6 s.)

Esite rohkaisee sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia ottamaan alkoholinkäyttö puheeksi kaikissa asiakas/potilaskontakteissa ja antaa käytännön vinkkejä puheeksiottotilanteeseen.

Julkaisuja voi tilata maksutta osoitteesta alkoholiohjelma@stm.fi

Aineisto on saatavissa myös pdf-muodossa osoitteessa www.alkoholiohjelma.fi

